

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»

Факультет філології

Кафедра української літератури

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Українознавство

Освітня програма Українська мова і література

Спеціальність 035 Філологія

035.01 Філологія (українська мова і література)

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Затверджено на засіданні кафедри
української літератури
Протокол № __ від “_” ____ 2019 р.

ЗМІСТ

1. Загальна інформація
2. Анотація до курсу
3. Мета та цілі курсу
4. Результати навчання (компетентності)
5. Організація навчання курсу
6. Система оцінювання курсу
7. Політика курсу
8. Рекомендована література.

1. Загальна інформація			
Назва дисципліни	Українознавство		
Викладач (-і)	Вівчарик Наталія Михайлівна		
Контактний телефон викладача	(0342)596074		
Е-mail викладача	vivcharik@ukr.net		
Формат дисципліни	Лекції, практичні, самостійна робота		
Обсяг дисципліни	Кредити ЄКТС – 3 (90 годин).		
Посилання на сайт дистанційного навчання	http://www.d-learn.pu.if.ua/		
Консультації	Очні консультації: 30 год. Понеділок 11.30-13.30. Кафедра української літератури, 303 ауд. Онлайн-консультації: 30 год. Розклад присутності викладача: субота з 11.30-13.30 viber (+3800991329355).		
2. Анотація до курсу			
Дисципліна «Українознавство» вивчається студентами-магістрами першого курсу навчання у другому семестрі й має на меті вивчення основних періодів історичного становлення українознавства як науки; аналіз спадщини подвижників української справи крізь призму національних засад.			
3. Мета та цілі курсу			
Поглибити знання з історії, культури, літератури, простежити особливості розвитку національної системи духовних цінностей, її роль та місце у світовому контексті; розвинути почуття національної гордості і самосвідомості; сформувати високий інтелектуально-культурний рівень студентів як освічених і свідомих громадян.			
4. Результати навчання (компетентності)			
У результаті вивчення курсу «Українознавство» ви (студенти) зможете набути:			
1. Уміння об'єктивно оцінювати та визначати вплив епохи на формування системи культурних та національних цінностей.			
2. Навики опрацювати архівні джерела, наукові праці.			
3. Здатність простежувати вплив автобіографічних чинників на творчий доробок митців.			
4. Уміння студентів працювати індивідуально, у парах і в групах.			
5. Навички критичного і логічного мислення.			
4. Здатність використовувати й залучати до роботи нові інформаційні технології.			
5. Організація навчання курсу			
Обсяг курсу			
Вид заняття		Загальна кількість годин	
Лекції		12	
Практичні заняття		18	
Самостійна робота		60	
Ознаки курсу			
Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / Вибірковий
Другий	035 Філологія 035.01 Філологія (українська мова і література)	Перший	Нормативна

Тематика курсу					
Тема, план	Форма заняття	Література	Завдання, год	Вага оцінки	Термін викон.
<p>Модуль 1. Теоретико-методоогічні основи українознавства. Тема 1. Предмет, зміст і завдання курсу українознавство Етапи розвитку українознавства як науки.</p> <p>Л, ПР.САМост. ШРИФТ, ЗАОЧН ЛІТ. ДО КУРСУ</p>	<p>Лекція</p> <p>Проблемна лекція. Практичне заняття.</p>	<p>Українська література в системі українознавства: Посібник / Укл. Денисюк С.П., Кононенко П. К. : НДІУ, 2004. 300 с. http://ndiu.org.ua/images/book/posibnik.pdf Історія українозн.: навчальний посібник [для студ. ВНЗ] / Кол. авторів: П. Кононенко, Л. Токар (кер. проекту та наук, ред.). К. : Академвидав, 2011. 512 с. Українознав.: концептуальні та теоретико-методологічні основи розвитку / П. Гай-Нижник (кер. проекту). К., 2015. 504 с. http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/downloads/2015doc.ukrainoznavstvo.</p>	<p>Вивчити основні етапи розвитку українозн. як науки. Див.: Історія українозн.: навчальний посібник (2 години)</p>	<p>Максим. оцінка – 5.</p>	<p>Два тижні.</p>
<p>Тема 2. Етнопсихологічні особливості українців. Етнопедагогіка.</p>	<p>Лекція-дискусія. Практичне заняття.</p>	<p>Куєвда В. Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект. Донецьк : Український</p>	<p>Підібрати наукову літературу до теми (2 години). На прикладі героя художнього твору (на вибір</p>	<p>Максим. оцінка – 5</p>	<p>Два тижні.</p>

		культурологічний центр, Донецьке відділення НТШ, 2007. 264 с. Махній М. Homo ethnikos: психологія і культура. Чернівці : Видавець Лозовий В.М., 2012. 400 с.	студента) проілюстр. особливості характеру українців (4 години).		
Тема 3. Поняття ментальності та його відображення в різних сферах (Шевченко, Нечуй-Левицький, Стефаник, Кобилянська)	Лекція. Практичне заняття.	Попович М. Проблеми теорії ментальності / відп. ред. М. Попович. К.: Наук. думка, 2006. 407 с. Франко І. «Женщина-мати в поемах Шевченка». <i>Франко І. Збір. творів: У 50 т. Т.26.</i> К.: Наук. думка, 1980. С.153-154. Франко І. «Наймичка» Шевченка. Там же. Т. 29. С. 447-469. Франко І. Шевченкова «Марія». Там же. Т. 39. С. 300-309.	Законспект.: Литвиненко Г. Генеза української ментальності у духовному просторі героїв О.Довженка. <i>Сучасний погляд на літературу: науковий збірник.</i> К., 2000. С.95-104. (2 години). Прочитати Кобилянська «Природа» (2 години). Передумови появи угрупув. «Покутська трійця» (2 години). Образ жінки-матері в українській культурі (фольклор, художнє мистецтво, література). Законспект. праці І.Франка «Женщина-	Максим. оцінка – 5	Два тижні.

			мати в поемах Шевченка»; «Наймичка»; Шевченкова «Марія» (2 год).		
Тема 4. Поняття «імагологія», його вираження у художніх творах, зокрема на історичну тематику.	Лекція. Практичне заняття	Брацка М. «Свій» і «Чужий» козак у поезії «української школи» польського романтизму. Слово і час. №4. 2005. С. 70-78. Веретюк О. Скажи мені, хто я? (Проблема національної ідентичності літератури, літературного твору та його автора). Слово і час. 2005. №12. С.69-72. Орехов В. Ответная литературная рецепция как объект имагологии. Зб. <i>Літературна компаративістика</i> . Вип.1. (Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України). К. : Фоліант, 2005. 610 с.	Вираження поняття імагологія у худ. творах таких письмен., як Черемшина, Стефаник, Лужницький (4 години). 22	Максим. оцінка – 5.	Два тижні.
Модуль 2. Відображення світогляду народу в його культурній спадщині. Тема 5. Вплив релігії на	Проблемна лекція.	Антонова О.А. Католицизм и	Проаналіз. дві редакції п'єси	Максим. оцінка –	Два тижні.

<p>культуру та духовне життя народу (фольклорні твори, Т. Шевченко, «Руська трійця», Леся Українка, «Логос»).</p>	<p>Практичне заняття.</p>	<p>искусство: ХХ век. М. : Мысль, 1985. 175 с. Антофійчук В., Нямцу А. Євангельські мотиви в укр. літ. кінця ХІХ-ХХ ст. Чернівці : Рута, 1996. 208 с.</p>	<p>Лесі Українки «На полі крові»; Г. Лужницького «Голгота» (4 години) Прослухати «Щедрик» Леонтовича і знайти інформацію про написання і поширення цього твору (2 години).</p>	<p>5.</p>	
<p>Тема для самостійного опрацювання. Біблійна тематика та проблематика у фольклорі та літ. Містерії у давній літ. Біблійна тематика і проблематика у творчості Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, П. Тичини та ін.</p>	<p>Самостійна робота.</p>	<p>Бетко І. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії ХІХ-початку ХХ століття. Зелена Гура-Київ : ВЕРБУМ, 1999. 160 с. Слово Благовісту: Українська релігійна поезія / Упорядник і автор передмови Т. Салига. Львів : Світ, 1999. 781 с. Ткаченко А. Символ хреста і спроба структурування літературознавчих категорій. <i>Біблія і культура</i>. Чернівці : Рута, 2000. Випуск 1. С. 127-129.</p>	<p>Підготувати ідейно-художній аналіз одного із творів на біблійну тематику (4 години).</p>	<p>Максим. оцінка – 10.</p>	<p>Протягом місяця.</p>

		Хороб С. Традиції «Руської Трійці» у творчості письмен. літ. угруп. «Логос»: Типологія художнього мислення. Шашкевичі-ана. Львів-Вінніпег : Просвіта, 2000. Випуск 3-4. С. 280-288.			
Тема 6. Специфіка розвитку українського театру в умовах бездержавності та політичних утисків. Театр корифеїв. Творча співпраця Леся Курбаса і Миколи Куліша	Лекція. Практичне заняття.	Малютіна Н. Українська драматургія кінця ХІХ–початку ХХ ст.: навч. посібн. К. : Академвидав, 2010. 256 с. Мороз Л. Іван Тобілевич (І. Карпенко-Карий). <i>Історія української літератури ХІХ століття</i> : у 2 кн. / [за ред. Жулинського]. Кн. 2. К. : Либідь, 2006. С. 647-673. Павлівшена Л. Модифікація жанру комедії у творчості Івана Карпенка-Карого : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : 10.01.01 – укр. літ. Чернівці, 2010. 20 с.	Дослідити діяльність одного із представників Театру корифеїв (2 години). Дослідити творчу співпрацю Леся Курбаса і Миколи Куліша (2 години). 34	Максим. оцінка – 5.	Два тижні
Тема 7. Вплив природи на	Практичне заняття 3	<i>Українська балада.</i> К. :	Проаналізувати музичний	Максим. оцінка –	Два тижні

<p>формування світогляду українців. Українська народна й авторська пісня.</p>	<p>музичним супровод.</p>	<p>Дніпро, 1970. С. 102-139. Кравченко В. Образна символіка у баладах Тараса Шевченка. Дивослово. 2001. №7. С. 5-7. Нахлік Є. Доля – Los – Судьба: Шевченко і польські та російські романтики. Л. : НАН України. Ін-т літератури ім. Т.Шевченка 2003. 368с. Франко І. «Тополя» Т.Шевченка. <i>Франко І. Збір.творів: У 50 т. К. : Наук, думка, 1980. Т.28. С.73-88.</i></p>	<p>супровід до «Лісової пісні» Лесі Українки (2 години). Знайти і прослухати авторські вірші, які стали народними піснями (2 години). Проаналіз. жанр балади та її зв'язок із світоглядною системою українців; відмінність укр. балад від польських, німецьких та ін. (2 години). Порівняльний аналіз балади «Тополя» і балади А. Міцкевича «Утеча». Балада «Утоплена»: сюжет, спільні мотиви з оповіданням М. Гоголя «Майська ніч, або утоплена» (4 год). Законспектувати: Франко І. «Тополя» Тараса Шевченка» (2 год). 34+12 46</p>	<p>5.</p>	
<p>Тема для самостійного опрацювання. Патріотичні мотиви в доробку</p>	<p>Самостійна робота</p>	<p>Андрусів С. Модус національної ідентичності: Львівський</p>	<p>Ідейно-художній аналіз одного із віршів.</p>	<p>Максим. оцінка – 10.</p>	<p>Два тижні</p>

літературних угруповань («Руська трійця», «Митуса», «Логос»).		текст 30 ^х років ХХ ст. Л. : Львівський нац. університет ім.І.Франка, Тернопіль: Джура, 2000. 340 с. Грицков'ян Я. Українські католицькі письменники міжвоєнного 20-тя: Група «Логос». <i>Записки НТШ: Праці філологічної секції.</i> Т. ССХХІХ. Львів, 1995. С. 170-178.			
Тема для самостійного опрацювання. Відображення народного світогляду вірувань мистецьких творах. і у	Самостійна робота	Гнатюк В. Нарис української міфології. Л. : Інститут народознавства НАН України, 2000. 264 с. Денисюк І. Розвиток української малої прози ХІХ-початку ХХ ст. Л. : Академічний Експрес, 1999. 280 с. Комариця М. Тернова символіка у творчості І.Франка: джерела та літературний контекст. <i>Іван Франко– письменник, мислитель, громадянин:</i>	Законспект.: Вдовенко Л. Відображення світогляду наших предків у повісті О.Довженка «Зачарована Десна». <i>Дивослово.</i> 1999. № 11. С. 42-45. І. Франко «Терен у нозі», О. Кобилян – ська «Природа», М. Коцюбинський «Тіні забутих предків».	Максим. оцінка – 10.	Два тижні

		Матеріали міжнар. наук. конф. Л., 1998. С. 384–389.			
Тема 8. Гумор та артистизм української нації (на прикладі художніх творів Остапа Вишні, Олексія Коломійця). Контрольна робота	Контрольна робота	Лихачов Д. Смех в Древней Руси / Д. Лихачов, А. Панченко, Н. Поньрко. Ленинград : Наука, 1984. 295 с. Сміхова культура. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BC%D1%96%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0	Переглянути фільми «Із життя Остапа Вишні», який розповідає про життя письменника Павла Губенка та актриси Варвари Маслючен – ко; «Фараони» за мотивами однойменного твору Коломійця.	Максим. оцінка – 10.	Два тижні
Тема для самостійного опрацювання. Фольклорні мотиви й народні обряди у творчості українських митців.	Самостійна робота	Барабаш Ю., Боронь О., Дзюба І. та ін. Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка. К. : Наукова думка, 2008. 376 с.	Підготувати повідомлення про фольклорні мотиви у творчості Шевченка або народні обряди у творчості Г. Квітки-Основ'янен – ка» (4 год).	Максим. оцінка – 10.	Протягом семестру
Тема для самостійного опрацювання. Синтез мистецтв у доробку Т. Шевченка, Лесі Українки, В.Винниченка, Я. Гординського.	Самостійна робота	Генералюк Л. Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва. К. : Наукова думка, 2008. 544 с. Синтез мистецтв. https://studme.com.ua/193904035002/etika_i_estetika/sintez_isku_sstv.h	Знайти суголосні мотиви у літературній та художній творчості Т. Шевченка, Винниченка, Гординського (4 год).	Максим. оцінка – 10.	Два тижні
Тема 9. Розвиток українського	Практичне заняття 3	Легенда світового	Законспект.: Лавріненко Ю	Максим. оцінка –	Два тижні

<p>кіно. Внесок О. Довженка в розвиток українського кіно. Творча співпраця Параджаноав і Миколайчука. Сучасна кіноіндустрія.</p>	<p>мультимед. засобами.</p>	<p>кіно – Олександр Довженко. http://ukrainemir.off.com/showNews/83 Госейко Л. Історія українського кінематографа. 1896-1995 : пер. с фр. / Пер. Станіслав Довганюк; Відп. ред. і передм. Володимир Войтенко. — К. : KINO-КОЛО, 2005. 464 с. Нариси з історії кіномистецтва України / ПСМ АМУ; Ред.- упоряд. І. Б. Зубавіна; Наук. ред. Скуратівський, О. С. Мусієнко; К. : Інтертехнол., 2006. 864 с</p>	<p>.Олександр Довженко. <i>Українське слово</i> Т. 2. К. Дніпро, 1994. С. 37-47. Творча співпраця Параджаноав і Миколайчука. Перегляд фільму «Заборонен - ий» про В. Стуса.</p>	<p>5.</p>	
<p>Тема для самостійного опрацювання. Кирило-Мефодіївське братство та його учасники. Т. Шевченко, П. Куліш та ін.</p>	<p>Самостійна робота</p>	<p>Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. / [редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін.]. К. : Наук. думка, 2001. Т. 5: Щоденник. Автобіографія. Статті. Археологічні нотатки. Букварь южнорусский. Записи народної</p>	<p>Законспект. статтю Т. Бовсунівської «Тема мовчазного пророка в українському романтизмі: Шевченко, Куліш». <i>Дивослово</i>. 1997. № 3. С. 3-8. (2 год).</p>	<p>Максим. оцінка – 10.</p>	<p>Два тижні</p>

		<p>творчості. 496 с. Барабаш Ю. Тарас Шевченко: імператив України. Історіо- й націософська парадигма. К.: Вид. дім «Києво- Могилянська академія», 2004. 181 с. Нахлік Є. Доля – Los – Судьба: Шевченко і польські та російські романтики. Л. : НАН України. Ін-т літератури ім.Т.Шевченка, 2003. 569 с.</p>			
<p>Тема для самостійного опрацювання. Незламність Шевченка в період заслання (на матеріалі поезій та «Щоденника»).</p>	<p>Самостійна робота</p>	<p>Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. / [редкол.: М. Г. Жулинсь кий (голова) та ін.]. К. : Наук. думка, 2001. Т. 5: Щоденник. Автобіографія. Статті. Археологічні нотатки. Букварь южнорусский. Записи народної творчості. 496 с.</p>	<p>Опрацювати «Щоденник» Т. Шевченка (3 год).</p>	<p>Максим. оцінка – 10.</p>	<p>Два тижні</p>
<p>Тема для самостійного опрацювання. Ідейно- філософський світогляд особистості та</p>	<p>Самостійна робота</p>	<p>Вівчарик Н. Григор Лужницький як майстер малої прозової форми. <i>Лужницький Григор. Чорний</i></p>	<p>Написати реферат або підготувати презентацію.</p>	<p>Максим. оцінка – 10.</p>	<p>Протягом семестру</p>

його вплив на громадську та мистецьку діяльність (на прикладі одного з митців).		<p><i>сніг. Замок янгола смерти. 12 листів о. Андрея Шептицького до матері. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2017. С. 5-11. Вівчарик Н. Художні особливості епістолярної повісті Григора Лужницького «Дванадцять листів о. Андрея Шептицького до матері. Лужницький Григор. Чорний сніг. Замок янгола смерти. 12 листів о. Андрея Шептицького до матері. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2017. С. 228-232.</i></p>			
---	--	---	--	--	--

6. Система оцінювання курсу

Загальна система оцінювання курсу	<p>Вид контролю – екзамен. Максимальна оцінка – 100 балів. Допуск до екзамену – максимально 50 балів (оцінки за практичні заняття – 30 балів, за контрольну роботу – 10 балів, за самостійну роботу – 10 балів). Екзамен – 50 балів.</p> <p>Оцінювання здійснюється за національною на ECTS шкалою оцінювання на основі 100-бальної системи. (Див.: пункт „9.3. Види контролю” Положення про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу в ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»).</p>
Вимоги до письмової роботи	Ви повинні виконати контрольну роботу, що складається з теоретичного питання, практичного завдання для перевірки навиків та здібностей.
Практичні заняття	Максимальна оцінка за кожне заняття 5 балів. Наприкінці курсу виводимо середній показник, який множимо на коефіцієнт, який дозволяє отримати максимальну оцінку – 30 балів.
Умови допуску до підсумкового контролю	Виконання 50 % завдань.

7. Політика курсу

Жодні форми порушення академічної доброчесності не толеруються. У випадку таких

подій – реагування відповідно до Положення 1 <https://pnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/10/%D0%BF%D0%BE> і Положення 2 https://pnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/code_of_honor.doc?fbclid=IwAR14PNKG9iKdUn4NJsjoX0rOCZr7YVFeNGdlgE3J2alaDNsc_GiizOs3_NQ. Студент і викладач повинні уникати будь-яких порушень академічної доброчесності. Забороняються плагіат та списування. Заохочується активність, ініціативність, творчий підхід. Обов'язковим є прочитання художніх текстів, які виносяться на обговорення.

Лекційні заняття не відпрацьовуються, але знання лекційного матеріалу обов'язкове.

Пропуски практичних занять відпрацьовуються наступним чином: опрацювання теми, усна або письмова відповідь. Обов'язковим є для отримання допуску до екзамену є написання контрольної роботи та виконання самостійної роботи.

Викладач гарантує доступність зустрічей як, у межах університету, так і можливість заочної комунікації та консультування (телефон, вайбер, електронна пошта).

8. Рекомендована література

Гене́за етнопсихоло́гії в Україні XIX століття: історико-етнологічний аспект. Л. : Інститут народознавства НАН України, 2007. 224 с.

Історія українознавства: навчальний посібник [для студ. ВНЗ] / Кол. авторів: П. Кононенко, Л. Токар (кер. проекту та наук, ред.). К. : Академвидав, 2011. 512 с.

Калакура Я. Історичні засади українознавства. К.: НДІУ, 2007. – 381 с.

Касян Л., Семенюченко О. Практикум з українознавства [Для слухачів курсів підвищення кваліфікації з українознавства, вчителів ЗНЗ, методистів, студентів, викладачів ВНЗ]. К. : НДІУ, 2008. – 80 с. 13. Касян Л., Семенюченко О. Українознавство у навчально-виховному процесі. Основи методики викладання: науково-методичний посібник. К. : НДІУ, 2008. 56 с.

Мосіяшенко В. Українська етнопедогогіка: навч. посіб. Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. 176 с.

Українознавство: концептуальні та теоретико-методологічні основи розвитку / П. Гай-Нижник (кер. проекту). К., 2015. 504 с. <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/downloads/2015doc.ukrainoznavstvo>.

Українська етнопсихологія: історія, розвиток, персоналії: монографія. Л. : Ліга-Прес, 2013. 199 с.

Українська література в системі українознавства: Посібник / Укл. Денисюк С.П., Кононенко П. К. : НДІУ, 2004. 300 с. <http://ndiu.org.ua/images/book/posibnik.pdf>

Матеріали навчально-методичного комплексу:

1. Розширений план лекції.

Тема 6. Специфіка розвитку українського театру в умовах бездержавності та політичних утисків. Театр корифеїв..

Мета. З'ясувати основні тенденції розвитку української драматургії і театру кінця XIX століття; ознайомити студентів із найважливішими здобутками драматургів того часу, простежити взаємодію різних літературних напрямів і стилів, а також становлення індивідуальних творчих методів письменників.

Вступ. Пожвавлення розвитку сценічного мистецтва в Україні відбувалося у 80-х роках XIX століття. У 1882 р. Марко Кропивницький створив у Єлисаветграді українську професійну трупу, яка дістала назву «Театр корифеїв».

План.

1. Розвиток української драматургії.
2. Театр корифеїв.
3. Театральні постановки та інсценізації.
4. Розвиток українського музично-драматичного театру.

Зміст лекції.

«Склалася трупа, якої Україна не бачила ані перед тим, ані по тому, трупа, котра збуджувала ентузіазм не тільки в українських містах, а й у Москві, і в Петербурзі, де публіка часто має нагоду бачити найзнаменитіших артистів світової слави. Гра українських артистів була не дилетантською імпровізацією, а наслідком сумлінних студій, глибокого знання українського народу та його життя, освітленого інтуїцією великих талантів» (Іван Франко).

1. Розвиток української драматургії.

Нова українська драматургія першої половини XIX століття розвивалася у двох напрямках – просвітительсько-реалістичному та романтичному. Проте постійні переслідування усього українського не давали сповна розвинути цьому роду літератури, який покликаний впливати не тільки на читача, а й на глядача, що в тогочасних умовах розвитку освіти і культури було особливо важливим. Пожвавлення театрального життя спостерігається з кінця 50-х років XIX століття, коли в Кам'янці-Подільському, Чернігові, Немирові, Єлисаветграді, Кременчуці, Києві, Одесі починають активно формуватися аматорські трупи, що ставили п'єси українських драматургів.

На західноукраїнських землях особливої популярності набула п'єса Івана Озаркевича «Дівка на відданню, або На милування нема силування», що у 1848 році успішно йшла на аматорській сцені у Коломиї. Це була галицька інсценізація «Наталки Полтавки» Івана Котляревського. У 1850 році цим самим автором було здійснено переробку п'єси Григорія Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці». В 1864 році при львівському товаристві «Руська бесіда» організовано театральну трупу, яка гастролювала Галичиною та Буковиною, проте її репертуар, на жаль, складали недосконалі твори. До цього привела тогочасна зорієнтованість на «легкі» п'єси, у яких домінували гумор, розважальність, п'єси з ідеальними героями та позитивними розв'язками. Іван Франко гостро критикував такі постановки. Водночас він зауважував, що недопустимо запозичувати п'єси, які далекі менталітету українця: добре перекладені «штуки» (запозичені зі світової літератури твори) мають тільки естетичне значення для українця, вони не зможуть створити національний театр, який має бути «школою життя». Досягти певної досконалості, на думку І. Франка, можна тільки при «спеціалізації» театру, тобто виборі репертуару відповідно до своїх сил, до свого середовища, до глядачів. Серед літературних досягнень Іван Франко називає твори Марка Кропивницького, Івана Карпенка-Карого, Михайла Старицького, які усунули «невдалі комедійки, псевдоісторичні драми» [14, т.29; 102].

На початку 80-х років XIX століття театральне життя України значно пожвавилось. Так, у 1882 році Марко Кропивницький створив у Єлисаветграді українську професійну трупу, до складу якої ввійшли Марія Заньковецька, брати Тобілевичі – Микола Садовський, Іван Карпенко-Карий, Панас Саксаганський, а також їхня сестра Марія Садовська-Барілотті. Ця професійна трупа дістала назву Театр корифеїв.

2. Театр корифеїв.

У стародавній Греції корифеєм називали керівника хору або заспівувача, що вів за собою інших співаків.

Іван Франко так відгукнувся на цю подію: «Зложила трупа, якої Україна не бачила ані перед тим, ані потому, трупа, котра робила фурор не тільки по українських містах, а й також у Москві та Петербурзі, де публіка часто має нагоду бачити найкращих артистів світової слави». Проте діяльність українського професійного театру не була легкою: Емський указ 1876 року забороняв не тільки постановку україномовних вистав, а

й друкування українською мовою текстів до музичних нот. Контролюючими органами вимагалось, щоб перед українською виставою виконувалася не менша за тривалістю російськомовна вистава. Цензура прискіпливо аналізувала тематику і проблематику драматичних творів.

Український театр, на відміну від російського і польського, не мав жодної матеріальної підтримки, власного приміщення, тому існував тільки завдяки самовідданій праці акторів та благодійні підтримці патріотично налаштованої інтелігенції. Для прикладу, Михайло Старицький за власний кошт придбав костюми для акторів і декорації для театру.

Водночас, щоб збагатити репертуар, театральні діячі змушені були самі братися за перо або здійснювати сценічні інсценізації художніх текстів, наприклад, Миколи Гоголя «Вечори на хуторі поблизу Диканьки», «Тарас Бульба». Тараса Шевченка «Назар Стодоля», «Катерина», «Тополя», «Гайдамаки».

Водночас Марко Кропивницький, Михайло Старицький, Іван Карпенко-Карий створили чимало оригінальних драм, комедій, водевілів, історичних п'єс. Траплялося так, що вони спочатку ставилися на сцені, а потім друкувалися.

Суттєвий внесок у розвиток драматургії склали п'єси Івана Франка. Його драма «Украдене щастя», яку вперше поставив театр «Руська бесіда», стала визначною подією в сценічному житті Західної України.

Костянтин Станіславський вказував, що такі українські актори, як Кропивницький, Заньковецька, Саксаганський, Садовський – блискуча плеяда майстрів української сцени – ввійшли золотими літерами на скрижалі історії світового мистецтва».

Справді, Іван Карпенко-Карий (1845 – 1907) навіть у ролях епізодичних персонажів умів знайти і підкреслити якусь характерну рису, що виділяла дійову особу п'єси. Його гра відзначалася життєвою достовірністю, глибоким проникненням у внутрішній світ літературних героїв, прагненням передати найтонші порухи їхньої душі. « кожному жесті й слові актора було те неповторно індивідуальне, що характеризує справжнього митця. З особливою майстерністю він виступав у виставах власних п'єс, виконуючи ролі Герасима Калитки («Сто тисяч»), Пузиря («Хазяїн»), старшини Михайла Михайловича («Бурлака»), Терешка («Суєта»).

Марко Кропивницький (1840 – 1910), що мав, за спогадами Софії Тобілевич, «гарне лице і величну постать, а крім того, живу, веселу і вразливу вдачу, був великим гумористом у житті й на сцені. Він умів наслідувати і відтворювати аж до найтонших нюансів життєві типи, копіювати їхні жести, характер, інтонації». Це, звісно, не означає, що Кропивницький виступав тільки в комічних ролях. Він володів багатограним талантом перевтілення: скажімо, у його виконанні ролі Бичка з власної драми «Глитай, або ж Павук» було зведено воедино всі риси цього типу – хижачтво, лицемірність, святенництво, зухвальство. Кропивницький, формуючи труп, наполегливо шукав акторів освічених, з природним сценічним обдаруванням, розумів, що й таку молодь необхідно постійно виховувати.

Михайло Старицький (1840 – 1904) прославився як талановитий режисер. Він завжди прагнув показати яскраве сценічне видовище. Цьому завданню митець підпорядковував найрізноманітніші художні засоби, зокрема органічно поєднував виразність звучання слова з музичними мелодіями, з танцювальними ритмами, з яскраво живописною колоритністю декорацій. «Люблю і свято шаную майстерність актора, бо талант – велика річ! – говорив Старицький. – Але потрібно той талант оправити у художні рамці, так як вправляється дорогоцінне каміння. Тільки на тлі прекрасних декорацій та іншого художнього оформлення може на всю красу розгорнутися талант актора». Не випадково в поставлених ним виставах значне місце відводилося тим явам і картинам, де можна було якнайповніше використати фольклорно-етнографічний матеріал, де б на повний голос зазвучала народна пісня, закружляв танець.

Панас Саксаганський (1859 – 1940) як режисер постійно шукав шляхи й засоби посилення емоційного впливу вистав на глядачів. Він прагнув, щоб глядачі не тільки хвилювалися від побаченого й почутого, а й думали над суспільними і морально-етичними проблемами, порушеними у виставі. Саксаганський надавав великого значення вокальній стороні вистав: у цьому зв'язку в його трупі був створений гарний хор, в музичному репертуарі виступали актори з красивими сильними голосами. Як актор Саксаганський з однаковим успіхом виступав у різних ролях. Він володів майстерністю перевтілення, змінюючи голос, жести, поставу» Він міг майже одночасно грати смішного дивака Копача і мужнього Гната Голого з п'єс Івана Карпенка-Карого, старого Шпоньку з комедії «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка» Михайла Старицького й Івана Барильченка з комедії «Суєта» Карпенка-Карого.

Микола Садовський (1856 – 1933) був незрівняним у героїчних ролях. Прекрасні зовнішні дані – велична постава, виразне обличчя, голос, який передавав усі відтінки душевних порухів людини, — сприяли його успіху на сцені. За кілька десятиріч акторської

діяльності він створив галерею різнопланових образів. Це трагедійні образи Богдана Хмельницького й Тараса Бульби з драм Старицького, Сави Чалого з п'єси Карпенка-Карого, Воеводи з «Мазепи» Юліуша Словацького. В історії театрального мистецтва почесне місце належить сценічним драматичним образам, створеним Садовським: Назара з драми Тараса Шевченка, Гната з «Безталанної» Івана Карпенка-Карого, Степана-невольника з п'єси Марка Кропивницького. Садовський постійно дбав про збагачення репертуару п'єсами молодих українських драматургів – Бориса Грінченка, Любові Яновської, Олександра Олесья. Він переклав українською мовою п'єси Миколи Гоголя, Льва Толстого, Антона Чехова.

3. Театральні постановки та інсценізації.

Драматичні актори водночас були й обдарованими співаками, що давало можливість режисерам збагачувати театральні вистави музичними партіями, інсценізувати опери й оперети. Так, Садовський на сцені ставив опери Миколи Лисенка, Дмитра Січинського, Станіслава Монюшка. Марко Кропивницький знав багато старовинних українських пісень, чудово виконував їх у власному супроводі на бандурі, створив популярний романс «Соловейко», поклав на музику пісні «Де ти бродиш, моя доле?», «За сонцем хмаронька пливе». Йому належить музичне оформлення вистав власних п'єс «Невольник», «Вій», «Зальоти соцького Мусія». На високому професійному рівні виконувала народні пісні Марія Садовська-Барілотті. Вона співала також партії Наталки Полтавки, Одарки («Запорожець за Дунаєм» Семена Гулака-Артемовського), виступала в ролі Марусі («Дай серцю волю, заведе в неволю» Марка Кропивницького). «Понародному» виконувала пісні Ганна Затиркевич-Карпинська.

Марія Заньковецька (1860 – 1934) – актриса широкого діапазону, що високо піднесла українське сценічне мистецтво. З особливою силою талант Заньковецької розкривався в драматично-трагедійних ролях. Уже під час першої репетиції в трупі Марка Кропивницького, коли артистка зворушливо проспівала пісню Наталки, оркестранти влаштували їй бурхливу овацію. Кожний жест, кожне слово Заньковецької в ролі Олени з драми Кропивницького «Глитай, або ж Павук» вражали непідробною достовірністю і щирістю. Лев Толстой був глибоко зворушений виставою «Наймичка» Карпенка-Карого, в якій актриса, виконуючи роль Харитини, з глибоким психологізмом передала страждання дівчини-сироти. Тонкий художній смак Заньковецької виявився у внесенні нею деяких корективів у драму Панаса Мирного «Лимерівна», що сприяло глибшій соціальній і психологічній вмотивованості поведінки головної героїні, зокрема її самогубства.

Реалістична гра Заньковецької з особливою виразністю підкреслювала антигуманну сутність гнобительської соціальної системи. Переконливе розкриття трагедій «безталанних» і «наймичок» не тільки проймало болем серця глядачів, а й породжувало в них почуття обурення діями сильних світу цього. Блискучі сценічні виступи Заньковецької доводили, за спогадами Садовського, що «в мужицькому, змученому працею тілі, під драною свитиною б'ється чисте серце, гаряче серце». Заньковецька майстерно виступала й у комедійних ролях (Одарка – «Запорожець за Дунаєм» Гулака-Артемовського, Тетяна – «Суєта» Карпенка-Карого, Пріська – «По ревізії» Кропивницького, Цвіркунка – «Чорноморці» Старицького). Вона була природною в кожній сцені, чарувала і зворушливою піснею, і гумористичною приказкою, щирим, веселим сміхом.

4. Розвиток українського музично-драматичного театру.

Український театр цього часу за своїм характером був переважно музично-драматичним. Так, інсценізації «Наталки Полтавки» йшли спочатку в музичному оформленні Матвія Васильєва, а згодом Микола Лисенко на матеріалі п'єси створив оперу. Петро Ніщинський написав до драми Тараса Шевченка «Назар Стодоля» музичну картину «Вечорниці» з чудовим чоловічим хором «Закувала та сива зозуля». На сцені українських

труп йшли опери та оперети Миколи Лисенка, Семена Гулака-Артемівського, Миколи Аркаса.

Музика була обов'язковою складовою частиною вистав, здійснюваних західноукраїнськими трупами у Львові, Перемишлі, Коломиї. Зокрема, п'єси місцевих авторів супроводжувалися музикою Михайла Вербицького («Підгір'яни» Івана Гушалевича), Івана Лаврівського («Роксолана» Григорія Яхимовича). На Буковині з успіхом йшли драматичні твори письменника і композитора Сидора Воробкевича «Гнат Приблуда», «Убога Марта», написані на місцевому матеріалі.

Семен Степанович Гулак-Артемівський (1813 – 1873), племінник відомого поета-байкаря Петра Гулака-Артемівського, написав першу українську лірично-комічну оперу «Запорожець за Дунаєм» (1863). Сам автор у перших виставах виконував роль запорожця Івана Карася. Опера завжди йшла з успіхом у театрі корифеїв та й сьогодні входить до репертуару оперних і музично-драматичних театрів. Популярність опери зумовлена патріотичною ідеєю (щастя для людини можливе тільки на рідній землі), колоритними образами героїв, майстерністю поєднання ліричних колізій, сцен, мелодій з гумористично-комедійними, щедрим використанням народних пісень і танцювальних елементів.

Петро Іванович Ніщинський (1832 – 1896) уславився музично-драматичною картиною «Вечорниці» (1875) до вистави Шевченкової драми. У картині творчо використано образи й мотиви різних фольклорних жанрів – дум, невільницьких плачів, історичних пісень, побутових, жартівливих, танцювальних мелодій. «Вечорниці» композиційно основані на поєднанні оркестрових, сольних та хорових пісень номерів. Вінцем твору є хор «Закувала та сива зозуля», пройнятий патріотично-волелюбним пафосом, сповнений суворо драматичними, елегійно-емоційними й бурхливо гнівними інтонаціями. Композитор музично-пісненими засобами передав нескорений дух українського народу, висловив його гнів до іноземних поневолювачів, підкреслив оптимістичну впевненість у перемозі над ворогом. Ніщинський також поклав на музику низку народних пісень, писав романси.

Микола Миколайович Аркас (1853 – 1909) гармонізував чимало українських народних пісень. В опері «Катерина», написаній за однойменною поемою Тараса Шевченка, трагедія героїні розгортається на широкому тлі народного життя. Композитор майстерно використав Мелодії народних пісень і танців, що увиразнило емоційність опери.

Микола Віталійович Лисенко (1842 – 1912) – геніальний український композитор, основоположник національної музики. Його творча діяльність була надзвичайно широкою і багатогранною. Він збирав і уважно вивчав народні пісні, гармонізував і опублікував кілька сотень фольклорних творів. Обробляючи народні пісні, композитор прагнув глибше розкрити зміст і образність кожної з них, зберігши всі характерні особливості їхньої мелодики.

Справжньою скарбницею вокальної музики є цикл творів Лисенка «Музика до «Кобзаря» Тараса Шевченка». Тут є кантати («Б'ють пороги», «Радуйся, ниво неполітая»), хори («Іван Гус», «Іван Підкова», «Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі»), пісні й романси («Якби мені черевики», «Ой одна я, одна», «Туман, туман долиною», «Садок вишневий коло хати»). Композитор створив низку вокальних творів на слова Уільяма Шекспіра («Пісні Офелії»), Генріха Гейне («У мене був коханий, рідний край»), Адама Міцкевича («Моя милованка»), Івана Франка («Не забудь юних днів»), Лесі Українки («Не дивися на місяць весною») та інших поетів. Творчо використовуючи традиції народної музики, спираючись на досягнення європейської класики, Лисенко підніс українську оперу до рівня світових зразків цього жанру. Його опери позначені високим професіоналізмом, глибиною музичного розкриття складного світу людини. Композитор створив такі різновиди опери: монументальну історико-героїчну народну драму («Тарас Бульба»), лірично-побутову оперу («Різдвяна ніч»), лірично-фантастичну («Утоплена»), сатиричну

(«Енеїда»), феєрію («Відьма»), комічно-казкову для дітей («Коза-дереза», «Пан Коцький»), оперу-«хвилинку» («Ноктюрн»), музично-драматичні сцени («Сапфо»).

Лисенко збагатив також жанр оперети («Чорноморці»), написав музику до театральних вистав трагедії Шекспіра «Гамлет», драм Гоголя («Простак»), Старицького («Остання ніч»), Кропивницького («Глитай, або ж Павук») та інших. В якому б музичному жанрі Лисенко не виступав, всюди відчувалась рука великого майстра. У цьому зв'язку Костянтин Станіславський писав українському вченому й письменникові Агатангелу Кримському: «Якщо Чайковського ми називаємо чародієм російської музики, то Лисенка – цього чудового і чаруючого красою своєї музики композитора – ми сміливо можемо назвати сонцем української музики». Яскрава національним колоритом музика Лисенка мала значний вплив на дальший розвиток цього виду мистецтва в Україні. Її традиції знайшли продовження в творчості композиторів перших десятиріч ХХ ст. – Миколи Леонтовича, Кирила Стеценка, Якова Степового, Станіслава Людкевича, під її впливом формувалася музика Левка Ревуцького й Михайла Вериківського, Василя Верховинця і Григорія Верьовки, Михайла Скорульського й Костянтина Данькевича.

Висновки.

У сценічній діяльності «трупі корифеїв», зокрема у творчості М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого (І. Тобілевича) більшої художньої вартісності почали набувати текст драми, реалізована у ньому художньо-естетична концепція драматурга.

Розквіт соціально-побутової драми супроводжується оновленням тематики, тенденціями художнього психологізму, публіцистичністю описів і ремарок. Конфлікт-протистояння між інтелігентом-просвітником і громадою почасти набуває комедійного забарвлення. Поширюється жанрова форма драматичних сцен (малюнків, картин). Змінюються персонажна система, характер розвитку дії, відбувається перехід зовнішньої дії у внутрішній план свідомості героїв. Традиційні кліше мелодрами, водевіля, фарсу відкривали простір для пародіювання соціальної і літературної дійсності.

Література.

1. Аникст А. Теория драмы от Аристотеля до Лессинга. М. : Наука, 1967. 455 с.
2. Гачев Г. Содержательность художественной формы. Эпос. Лирика. Театр. М. : Просвещение, 1968. 303 с.
3. Єфремов С. Історія українського письменства / за ред. М. Наєнка. К. : Основи, 1995. 538 с.
4. Індивідуальні стилі українських письменників ХІХ – початку ХХ ст.: збірник наукових праць / Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР ; відп. ред. Михайло Трохимович Яценко. – Київ : Наукова думка, 1987. 311 с.
5. Історія української літератури ХІХ ст. [Текст]: підручник : у 2-х кн. Кн. 2 / За ред. М. Г. Жулинського. К. : Либідь, 2006. 712 с.
6. Історія української літератури та літературно-критичної думки першої половини ХІХ століття : підручник / За ред. О. А. Галича. К. : ЦНЛ, 2006. 392 с.
7. Історія української літератури ХІХ ст. [Текст]: в 3-х кн. Кн. 3 : 70-90-ті роки ХІХ ст. / За ред. М.Т. Яценка. К. : Либідь, 1997. 432 с.
8. Лихачов Д. Смех в Древней Руси. Л. : Наука, 1984. 295 с.
9. Мороз З. На позиціях народності. Дослідження [з історії української драматургії] : в 2 т. К. : Дніпро, 1971. Т 1. 419 с.
10. Франко І. Зібрання творів : в 50 т. Редкол.: Є. П. Кирилюк (голова) [та ін.]. К. : Наук. думка, 1976–1986. Т.29 : Літературно-критичні праці (1893–1895). К., 1981. 603 с.

Запитання.

Охарактеризуйте умови діяльності українського театру в останні десятиріччя ХІХ століття.

Якими шляхами розвивалася українська драматургія в 70-90-х роках? Чому в ній чільне місце посідала селянська тематика?

Охарактеризуйте ідейно-тематичні зрізи тогочасної драматургії.

Охарактеризуйте жанрові особливості української драматургії 70-90-х рр. XIX ст.

Що таке комедія? Назвіть жанрові особливості комедії.

Які проблеми порушувалися тогочасними українськими драматургами?

Охарактеризуйте шляхи розвитку українського театру.

Що заважало розвитку сценічного мистецтва в Україні?

Чому тогочасний український театр характеризують як музично-драматичний?

Проаналізуйте діяльність членів українського театру корифеїв.

Питання для поточного та підсумкового контролю.

1. Українознавство як наука і навчальна дисципліна.
2. Становлення та основні етапи розвитку українознавства
3. Українознавство як система інтегративних знань про Україну і світове українство.
4. Основні етапи розвитку українознавства. Історична зумовленість становлення системи інтегративних знань про Україну і світове українство.
5. Обґрунтуйте наукові версії походження етноніму «українець», «Україна». Поняття «Малоросія».
6. Геокультурний образ України в різні періоди історичного розвитку.
7. Поняття «етнографічна група» і «етнічна група».
8. Українська етнічна територія та її зміни протягом історичного часу.
9. Місце України у світовому геополітичному просторі.
10. Розвиток української культури в зарубіжних країнах. Вимушена еміграція. Митці-емігранти.
11. Дослідження етнопсихології українців (В. Липинський, Д. Чижевський, І. Мірчук та ін.).
12. Гумор та артистизм української нації (на прикладі художніх творів). Фільм «Із життя Остапа Вишні», який розповідає про життя письменника Павла Губенка та актриси Варвари Маслюченко.
13. Характерологічні особливості українців (на прикладі художніх творів).
14. Вплив геополітичного чинника на український національний характер.
15. Вплив релігії на етнопсихологічний характер українців.
16. Етнопедagogіка. Сім'я і формування українського національного характеру.
17. Національні меншини та етнічні групи України.
18. Біблійні мотиви і образи в літературі та образотворчому мистецтві.
19. Українська народна й авторська пісня і музичне мистецтво в культурному просторі.
20. Етапи становлення і розвитку книгодрукування в Україні.
21. Українська література і драматичне мистецтво в координатах українознавства (доробок І. Франка, Лесі Українки, В. Стефаника, М. Черемшини та ін.).
22. Державна мова як спосіб єднання української нації. Сучасні програми державної мовної політики.
23. Вплив релігії на культуру.
24. «Руська трійця», «Логос» як відображення світогляду митців у їхній творчості.
25. Внесок О. Довженка в розвиток українського кіно.
26. Розвиток сучасного українського кіно.
27. Творча співпраця Леся Курбаса і Миколи Куліша як спроба збереження і розвитку української культури.
28. Гумор та український артистизм у п'єсі О. Коломійця «Фараони».

29. Поняття «імагологія», його вираження у художніх творах, зокрема на історичну тематику.

Завдання для комплексної контрольної роботи (ККР)

**КОМПЛЕКСНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «Українознавство»**

ВАРІАНТ 1

1. Проаналізуйте особливості розвитку укр-ва як дисципліни.
2. Дайте оцінку діяльності Кирило-Мефодіївського братства. Проаналізуйте «Книгу буття українського народу» М. Костомарова, враховуючи особливості тогочасної суспільної ситуації.
3. Проаналізуйте відображення ідейно-філософського світогляду митця у його творчості (на вибір студента).

Викладач: кандидат філологічних наук,
доцент Наталія Михайлівна Вівчарик